

ОСОБЛИВОСТІ МЕТОДИЧНОЇ ВЗАЄМОДІЇ ШКОЛИ ТА СІМ'Ї В ЕКОЛОГІЧНОМУ ВИХОВАННІ УЧНІВ

Статтю присвячено аналізу напрямів взаємодії освітніх закладів, батьків і громадськості в контексті екологічного виховання. Визначено принципи, на яких будується вищезазначений процес. Розкрито методичний інструментарій, що сприяє результативній взаємодії школи та сім'ї в екологічному вихованні учнів.

Ключові слова: екологічне виховання, методична взаємодія, школа, сім'я, громадськість.

Сучасний етап розвитку відносин у системі “людина-природа-суспільство” провідними вченими визначається як етап загострення глобальних протиріч. На цій позиції одностайно наголошують представники й природничих, і суспільних наук. Освіта та виховання в умовах сьогодення вважаються одними з найпотужніших важелів впливу на процес формування нової цивілізації планетарного масштабу. Саме тому формування екологічної культури особистості, екологічної поведінки, гармонії взаємодії з природою є пріоритетними напрямками виховання, про що йдеться у Державній національній програмі – Освіта (Україна ХХІ ст.), Концепції екологічної освіти України, Концепції виховання дітей та молоді в національній системі освіти.

У зв'язку з цим актуалізується потреба організаційно-методичного забезпечення процесу формування екологічної культури школярів у взаємодії школи, сім'ї та громадськості на принципах гуманізації, міждисциплінарності, системності.

Теоретичним і практичним аспектам екологічного виховання в шкільному та позашкільному навчально-виховному процесі надається значна увага. Наукові підходи до екологічного виховання розроблені в дослідженнях А. Захлебного, І. Зверева, І. Суравегіної; Н. Лисенко, Г. Пустовіта, Л. Симонова, З. Плохій.

Наукові здобутки вчених (Т. Алексеєнко, О. Богданова, Т. Виноградова, Л. Вороніна, Т. Кравченко, В. Постовий, Л. Повалій, О. Хромова) заклали основи сімейного виховання й акцентують на важливості узгодження впливів різних суб'єктів виховного процесу на дітей, пропонують сучасні форми та методи педагогічного просвітництва батьків і взаємодії сім'ї з іншими інститутами виховання.

Отже, **мета статті** – визначити особливості методичної взаємодії школи та сім'ї в підвищенні екологічного виховання учнів, вирішення якої б сприяло покращенню екологічної ситуації, зростанню рівня екологічної культури школярів.

Екологічне просвітництво батьків є складовою педагогічного просвітництва, що завжди опікувалося школою.

Виходячи з сутності методичної взаємодії школи і сім'ї та положень теорії організації, в екологічному вихованні учнів потрібно дотримуватися певних принципів та педагогічних умов організації методичної взаємодії школи і сім'ї, а також відповідної моделі цієї організації, що включає предметну, структурну та функціональну складові.

Основи екологічного мислення закладаються у дитини в сім'ї. “Материнська школа” (сімейно-родинне виховання) покликана сформува-ти у дитини перші уявлення про навколишній світ, прищепити повагу та почуття відповідальності за все живе, що її оточує, на основі культурних надбань і традицій народу. Зміст, форми та методи екологічного виховання в сім'ї залежать від загальної культури батьків, їхньої екологічної освіти [4, с. 20–29].

Я. Коменський і К. Ушинський великого значення надавали материнській школі, що пізніше було покладено в основу принципу природовідповідності виховання [6, с. 113].

Екологічне просвітництво серед батьків у системі дошкільної освіти є першочерговим завданням. За словами Л. Альбрехт: “Поворот до екологічного виховання в дошкільному віці треба розглядати в двох напрямках: як проблему виховання дітей та проблему розвитку екологічного мислення у дорослих, які виховують дошкільнят” [8, с. 110].

Велика роль у цьому належить сім'ї. Невипадково В. Сухомлинський у своєму “Слові до батьків” писав: “Із сім'ї починається суспільне виховання. У сім'ї, образно кажучи, закладаються коріння, з якого виростають потім і гілки, і квіти, і плоди. Сім'я – це джерело, водами якого живиться повноводна річка нашої держави” [7, с. 22].

Серед значної кількості принципів, які сприяють результативній взаємодії школи та сім'ї в екологічному вихованні учнів, є особливо актуальні для сьогодення. Найголовніший – принцип комплексного підходу. В організації методичної взаємодії школи та сім'ї він передбачає поширення цієї взаємодії на всі ланки педагогічного процесу – навчальну і позаурочну, тісний зв'язок із позашкільним соціальним середовищем, залучення якомога більшої кількості суб'єктів, які мають виховний вплив на учнів тощо.

Далі важливо забезпечити варіативність у взаємодії, виходячи з конкретних умов школи, особливостей її соціального оточення, наявності поблизу громадських екологічних організацій, певних соціальних служб, професійного та освітнього складу батьків, контингенту учнів тощо. Варіативність форм і методів взаємодії школи та сім'ї дає можливість досягти особистісної організації виховного процесу стосовно учнів і їхніх батьків (останні виступають одночасно рівноправними партнерами педагогів у виробленні стратегії та здійсненні виховання: суб'єктом, що зазнає виховного впливу школи, і об'єктом, який складає виховний вплив на учнів).

Особливе значення має принцип результативності в організації методичної взаємодії школи та сім'ї в екологічному вихованні учнів. Він виявляється в залученні до таких конкретних екологічних справ, проектів тощо, які реально можна здійснити.

Зважаючи на байдужість значної частини суспільства до сфери взаємодії з природою, в процесі екологічного виховання наступний принцип – принцип заохочення як дорослих, так і учнів, із цією метою частіше звертаються до громадських організацій, органів місцевої влади, бізнесменів з числа батьків тощо.

Відповідно до зазначених принципів організації методичної взаємодії школи та сім'ї в екологічному вихованні учнів добираються педагогічні умови:

1) дотримання організаційного циклу діяльності (постановка мети, планування і контроль);

2) визначення спільних та розмежування специфічних функцій і засобів впливу школи та сім'ї в екологічному вихованні учнів;

3) диференціація організації методичної взаємодії школи й сім'ї залежно від фаху батьків, характеру впливу їхньої трудової діяльності на навколишнє середовище (згідно з міжнародною класифікацією професій за впливом на навколишнє середовище), а також індивідуальних особливостей, хобі тощо [2, с. 3–25].

У відповідності до принципу комплексного підходу суб'єктами організації методичної взаємодії є не лише педагогічні працівники школи, а й запрошені студенти та викладачі вишів (ВНЗ), працівники медичних установ, сім'я, батьківський колектив та батьківський актив, представники громадських екологічних організацій, центрів творчості дітей і юнацтва та місцева громадськість, а також владні структури. Певну допомогу надають також представники правоохоронних органів. Кожен із зазначених суб'єктів організації виконує специфічні функції у забезпеченні методичної взаємодії школи та сім'ї в процесі екологічного виховання учнів.

Організація методичної взаємодії розпочинається з постановки мети. Цю функцію виконує дирекція школи спочатку на педагогічній раді, а потім на засіданні батьківського активу, де пояснює сутність взаємодії школи і сім'ї та її значення у розв'язанні завдань виховання підростаючого покоління, особливості методичної взаємодії школи і сім'ї в екологічному вихованні. Звичайно, що з цих питань можна було б проводити розширену педагогічну раду в присутності батьківського активу. Але оскільки в багатьох школах характер педагогів із батьками потребує докорінної зміни, бажано спочатку з'ясувати ці питання з педагогічним колективом, а потім уже з нових позицій вести мову з батьками. Підтвердження цьому знаходимо в доробках Т. Кравченко: “Успіх взаємодії сім'ї та школи, її конструктивний характер стосунків, а отже, позитивний вплив на виховання дитини значною мірою залежить від відносин, які складаються між учителем і батьками учнів. Адже контакт двох вихователів (батьків і педагогів) – це крок до взаєморозуміння, до набуття довіри, обміну духовними й емоційними цінностями, засвоєння педагогічного досвіду, знань, які вчитель і батьки передають один одному. Школа і сім'я мають єдину “виховну територію”, тому байдужість або зневага хоча б однієї із сторін негативно позна-

чається на функціонуванні складових педагогічного трикутника батьки – дитина – вчитель, гальмують належний розвиток і формування зростаючої особистості” [2, с. 3–25].

Важливо, щоб директор (заступник директора) підкреслив, що в педагогічній науці та практиці взаємодії школи і сім’ї найбільш розробленим напрямом є педагогічне просвітництво батьків, різноманітні форми пропаганди серед них педагогічних знань. Поряд із позитивним результатом цієї роботи – підвищення педагогічної культури батьків, маємо суттєвий недолік. Тривале затримання уваги на просвітництві батьків, за якого педагоги фактично їх навчають, поступово вступило в протиріччя з завданням надання батькам статусу повноправних партнерів у спілкуванні з педагогічними працівниками. У характері стосунків педагогів із батьками зараз маємо багато раціоналізму, несвободи сторін, оцінної заданості, жорстокої рольової закріпленості поведінки. Директор пропонує розглянути, що конкретно це означає, на прикладі свого педагогічного колективу.

Найчастіше в бесідах із батьками вчителі звертаються до розуму, обов’язку батьків, що ускладнює обмін інформацією, особливо почуттями, заважає встановленню особистісних діалогічних стосунків. Цей стиль спілкування називають раціональним. Педагоги, обмеженні своїми обов’язками, не дають свободи батькам, беруть під свій контроль їхню педагогічну компетентність, занадто спрямовують своїми вказівками, обмежують їхню ініціативу та творчість, зрештою, просто не довіряють їм. Фактично спілкування вчителів із батьками має монологічний характер, у якому батькам відводиться пасивна роль об’єкта впливу й оцінки педагога. Тож не дивно, що в батьків за такого спілкування з’являється почуття стурбованості, дискомфорту, приниження, а подекуди їм хочеться і захищатися відповідно критикою слабких місць у педагогічній діяльності вчителя. Оцінний характер спілкування педагога з батьками не сприяє встановленню суто діалогічної співпраці сторін, є джерелом конфліктів, претензій, конкуренції, взаємного тиску, відчуження [2, с. 3–25].

Не буде зайвим, якщо директор школи нагадає присутнім на педраді, що соціальним замовником освіти, навчання та виховання підростаючого покоління є не тільки держава в особі Міносвіти і науки України, відділів освіти в системі держадміністрацій та інших владних структур, а все суспільство, більшість членів якого – громадяни-батьки; перед ними школа й має звітувати про результати своєї роботи.

Отже, від спілкування з батьками для обміну інформацією і пропаганди педагогічних знань слід перейти до тісної систематичної співпраці з ними, міжособистісного спілкування діалогічної спрямованості. Діалог у психології та соціології розглядається як засіб установаження міжособистісних стосунків (відносин) та їх гармонізації.

Видатний вчений С. Максименко визначає такі умови діалогічної взаємодії:

- безоцінне позитивне прийняття іншої людини;

- активне емпатійне (співчутливе) слухання іншої людини, виявлення свого розуміння в мові чи за допомогою дії;
- щире вираження своїх справжніх почуттів при спілкуванні (конгурентність) [5, с. 256].

Варто наголосити, що остання ознака є найважливішою: якщо батьки відчують щире зацікавлення своєю дитиною з боку вчителя і бачать, що від них чекають відвертої розмови, що вчитель сподівається разом шукати, як допомогти учневі в його особистісному зростанні, складається такий необхідний діалог цих вихователів.

Далі директор школи пояснює педагогам завдання екологічного виховання та методи досягнення методичної взаємодії школи і сім'ї у цьому процесі.

На засіданні батьківського активу директор ставить завдання посилити взаємодію школи та сім'ї, підкреслює необхідність тісної співпраці педагогів і батьків, їх рівноправного діалогу у вихованні учнів, закликає батьків до активної участі в цій роботі, висловлює впевненість у тому, що батьки мають чимало потенційних можливостей для надання допомоги школі у вирішенні різних педагогічних проблем, у тому числі, й розв'язання завдань екологічного виховання в навчальному та позаурочному виховному процесі. Директор повідомляє, що в школі проводяться спеціальні зустрічі з батьками, різні форми педагогічного просвітництва, завдяки яким вони зможуть поглибити свої знання з цих питань.

Далі на педагогічній раді та на нараді батьківського активу директор спирається на узагальнені дані проведеного в школі дослідження стану обізнаності батьків з екологічних питань і дотримання ними екологічних вимог у побуті й способі життя. Використовуються також дані вивчення контингенту батьків за впливом їх професійної діяльності на навколишнє середовище, оскільки на результатах цих даних базується процес подальшого диференційованого залучення батьків до виховного процесу. Проведенню педагогічної ради та засідання батьківського активу передують анкетування на класних батьківських зборах [2, с. 3–25].

Планування методичної взаємодії здійснюється спільно дирекцією школи та батьківським активом і включає такі складові: екологічне просвітництво вчителів, батьків та їх педагогічну самоосвіту, забезпечення стандарту екологічної освіти в навчальному процесі, допомогу об'єднанням школярів за інтересами, екологічне наставництво учнів, які мають екологічне спрямування інтересів, дотримання екологічних вимог у шкільному та сімейному виховному середовищі, практичну природоохоронну діяльність (виконання екологічних проектів і суспільно корисних природоохоронних справ тощо).

Контроль методичної взаємодії, як і її планування, здійснюється дирекцією школи й ініціативною батьківською групою на основі спільно розробленої програми цієї взаємодії. Поточний контроль полягає у дотриманні запланованих принципів, умов, заходів і термінів їх виконання, попере-

дженні можливих непередбачених відхилень від графіка, з'ясування причин порушень, які все ж таки сталися, та швидкого реагування з метою налагодження роботи згідно з планом. Результати цього контролю обговорюються, насамперед, із людьми, причетними до відповідальної ділянки роботи, з вини яких відбулися непередбачені зміни.

У разі неспроможності вирішити проблему шляхом індивідуального спілкування, ситуація виноситься на обговорення методичної ради класних керівників чи керівників гуртків із запрошенням батьків, які відповідають за певну ділянку методичного зв'язку тощо. Заключний (підсумковий) контроль здійснюється в кінці навчального року на розширеній педагогічній раді в присутності представників батьківської ініціативної групи під час обговорення організації і результатів педагогічного процесу в школі загалом. Висновки та пропозиції щодо стану реалізації методичної взаємодії школи і сім'ї в екологічному вихованні учнів включаються до рішення педагогічної ради, враховуються при складанні відповідальної програми на наступний навчальний рік, отже, слугують орієнтиром у подальшому вдосконаленні цієї взаємодії [4, с. 10–12].

Першою ланкою в плануванні взаємодії школи та сім'ї в екологічному вихованні учнів є екологічне просвітництво вчителів і батьків. Оскільки переважній більшості батьків та значній частині вчителів бракує екологічних знань, школа має здійснювати їх екологічне просвітництво, а саме, поширювати серед них наукові екологічні знання, уміння бережливо ставитися до природи [2, с. 3–25].

Школа здебільшого збирає всіх батьків тільки двічі на рік і щоразу спочатку проводяться загальні збори батьківського активу, а потім за участю цього активу – класні батьківські збори. Тому викладені вище теоретичні питання екологічного виховання, розуміння його сутності, значення, завдань і ролі батьківського колективу в їх вирішенні розглядаються лаконічно поряд з іншими аспектами виховного процесу на розширеній педагогічній раді на зборах батьківського активу школи, який потім поширює ці знання на класних батьківських зборах та в індивідуальному спілкуванні за принципом “рівний – рівному” [1, с. 28–29].

Висновки. Підбиваючи підсумки, зазначимо, що грамотно спланована екологічна виховна робота всього педагогічного колективу та батьків значно підвищить рівень екологічної культури учнів. Ця робота вимагає від усіх учасників цього процесу мобілізації і постійного поповнення своїх знань екологічного змісту, введення інноваційних технологій виховання. Адміністрація навчального закладу повинна контролювати та коригувати всю роботу з екологічного виховання учнів.

Список використаної літератури

1. Агейкіна Р. В. Екологічне виховання: досвід організації / Р. В. Агейкіна // Виховна робота в школі. – 2005. – № 1. – С. 28–29.
2. Вороніна Л. Взаємодія школи й сім'ї в екологічному вихованні / Л. Вороніна // Шкільний світ. – 2005. – № 18–19. – С. 3–25.

3. Концепція екологічної освіти України // Директор школи. – 2002. – № 16 (208). – С. 20–29.
4. Лабій Ю. Педагогічні основи екологічного виховання / Ю. Лабій // Вертикаль. – 1999. – № 1. – С. 10–12.
5. Максименко С. Д. Основи загальної психології / С. Д. Максименко. – Київ : Перспектива, 1988. – 256 с.
6. Стрипко Т. Екологічний аспект освітньої діяльності українців найдавніших часів / Т. Стрипко // Освіта і управління. – 1998. – Т. 2. – С. 113.
7. Сухомлинський В. О. Батьківська педагогіка. Вибрані твори : в 5 т. / В. О. Сухомлинський. – Київ : Рад. школа, 1977. – Т. 4. – С. 22.
8. Туманова И. В. Формирование экологической культуры личности ребенка в системе деятельности школы-комплекса / И. В. Туманова, Л. Н. Альбрехт. – Запорожье : ЛИПС. Лтд, 2003. – 110 с.

Стаття надійшла до редакції 24.12.2014.

Рожко Е. И. Особенности методического взаимодействия школы и семьи в экологическом воспитании учащихся

Статья посвящена анализу направлений взаимодействия образовательных учреждений, родителей и общественности в контексте экологического воспитания учащихся. Определены принципы, на которых строится вышеупомянутый процесс. Раскрыт методический инструментарий, способствующий результативному и эффективному взаимодействию школы и семьи в экологическом воспитании учащихся.

Ключевые слова: экологическое воспитание, методическое взаимодействие, школа, семья, общественность.

Rojco E. Features of Methodological Interaction Between School and Family in the Environmental Education of Pupils

This article analyzes the areas of cooperation between educational institutions, parents and the community in the context of environmental education of students. Sets out the principles on which the above process. Discloses methodological tools that promotes efficient and efficient to interact schools and families in ecological education of students.

Determined that ecological education is a systematic teaching activities for the development of human culture, interaction with nature. The tasks of environmental education are to systematize, environmental knowledge, a love for nature.

It is proved that, based on the nature of the interaction methodological school and family and the theory of organization, in environmental education students need to follow certain principles and pedagogical conditions of interaction methodological schools and families, as well as an appropriate model of the organization, including subject, structural and functional components.

Of particular importance is the principle of effectiveness in the interaction of methodological schools and families in the environmental education of students. It appears to involve such specific environmental affairs, projects, which really can be done.

Key words: environmental education, methodical interaction, school, family, community.